DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-101>

УДК 811.161.2+811.111]’25:004

Івашкевич Л.С.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПОТЕНЦІАЛ ОПАНУВАННЯ САТ-ІНСТРУМЕНТІВ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Анотація. Статтю присвячено питанню доцільності впровадження САТ-інструментів для перекладу у програму підготовки майбутніх перекладачів. Розглянуто переваги, пов’язані із опануванням перекладацьких програм, серед яких істотне розширення діапазону форматів та тематик текстів для перекладу, профорієнтація та мотивація студентів, їх готовність до майбутньої професії, можливості участі у реальних перекладацьких проектах, підвищення їх комп’ютерної грамотності та засвоєння комп’ютерного вокабуляру іноземною мовою. Також надано поради для викладачів, з чого почати навчання САТ-системам та показано, як впровадження таких програм змінює перекладацькі підходи та організацію роботи в навчальних курсах перекладу.

Ключові слова: САТ-програми, переваги впровадження САТ-систем у підготовку перекладачів, профорієнтація студентів-перекладачів, участь у перекладацьких проектах, зміни у викладанні перекладу.

Ivashkevych Lesia

National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

THE POTENTIAL OF WORKING WITH CAT-TOOLS IN THE TRANSLATORS’ TRAINING

Summary. The article deals with the question of the advantages of the work with CAT-Tools in the translation classroom. Except for the fact, that CAT-Tools are a need in the translation industry and learning to work with them helps to prepare for the future work, there are also further benefits for their implementation into the translators’ training courses. Working with CAT-Tools allows to widen the range of the texts for translation as far as in the CAT-Tools also websites, subtitles, and other specific text types can be translated, which are regularly not available for translation in a traditional way. Besides, working with CAT-Tools students can take part in real translation projects. That increases their motivation and gives the possibility to learn effective search strategies and to get to know how the translation process is organized. Students can not only be translators in such projects but also editors and managers. A very important aspect of participation in real translation projects is that students learn to think about the pragmatic issues of the translation. Moreover, working with CAT-Tools often results in the students’ interest in the translator’s career. They start thinking of the translator’s work like their real future occupation field and start inquiring about different translation companies. All this helps the students to understand better, whether they would like to work in the translation industry. An essential part of working with CAT-Tools is that the students advance their computer competence while learning a lot of new concepts as well as substantially widen their foreign language vocabulary in the computer field. It is shown in the article how working with CAT-Tools changes the translation teaching approaches. Also, the practical advises are given, how to start teaching CAT-Tools.

Keywords: CAT-Tools, advantages of working with CAT-Tools in a translation classroom, participation in the translation projects, changes in the translators’ training, raising of the students’ motivation.

Постановка проблеми. Сучасний світ письмового перекладу неможливо уявити без спеціалізованого програмного забезпечення – САТ-інструментів (САТ – скорочення від “Computer Assisted Translation”). Так, платформа Єврокомісії з питань мовних сервісів LIND-Web оприлюднила звіт, у якому зазначено, що серед країн Європи (до країн, у яких проводилося дослідження, входить і Україна) лише 1% перекладацьких компаній не використовують САТ-інструменти [7, с. 17]. Тому А. Ольховська справедливо вказує, що володіння САТ-програмами на сьогодні вже стало необхідним для ефективної роботи в сфері перекладу [2, с. 76]. Причини цього зрозумілі. Основні з них:

1) використання САТ-інструментів допомагає виконувати перекладацькі замовлення значно швидше;

2) САТ-програми забезпечують консистентність текстів цілої мови, оскільки в них можуть бути інтегровані потрібні термінологічні бази;

3) САТ-технології уможливлюють збереження результатів перекладу для подальшого використання завдяки так званим Translation Memories (TM) [8, с. 119–120].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впровадження САТ-технологій у підготовку майбутніх перекладачів піднімалися як у зарубіжному, так і в українському науковому та освітньому просторах. Так, професорка Дублінського університету Дороти Кенні у своїй статті розглядає зміни в академічній підготовці перекладачів, пов’язані з введенням САТ-інструментів [6], професор Інсбруцького університету Петер Сандріні аналізує доцільність використання комерційного та вільного перекладацького програмного забезпечення (ПЗ) [9], А. Ольховська детально описує механізм дії Translation Memories, види ТМ-програм, переваги такої технології для перекладацької сфери та труднощі, пов’язані з їх використанням; також А. Ольховська розглядає передумови для введен-

ня навчального курсу автоматизованого перекладу [2, с. 77–78; 3; 4], С. Амеліна та Р. Тарасенко висвітлюють сучасний стан впровадження інформаційних технологій, серед яких, зокрема, САТ-систем, у підготовку перекладачів у Польщі, Чехії, Литві [1]. Як показують автори, перекладацьке програмне забезпечення (ПЗ) широко увійшло в систему підготовки перекладачів цих країн: якщо не в офіційних програмах відповідних відділень вузів, то у вигляді спеціальних майстерень та додаткових курсів. Роботи зарубіжних авторів показують, що в країнах Західної Європи курси САТ-систем почали входити до програм підготовки перекладачів ще з середини 90-х років [6; 9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, в українському освітньому просторі ще не піднімалося питання про те, які переваги несе з собою впровадження САТ-систем у практичні курси викладання перекладу окрім власне кращої підготовки студентів до сучасного ринку праці. На нашу думку, потенціал можливостей та позитивних зрушень у підготовці перекладачів, пов'язаних з переходом до перекладу з допомогою програм, на які вказує у своїй роботі Д. Кенні [6], описано невичерпно, і щонайменше для українських реалій його варто доповнити кількома важливими аспектами.

Формулювання цілей статті. Без володіння САТ-програмами працювати перекладачем письмових текстів на сьогодні вже фактично неможливо (за винятком перекладачів художньої літератури), а тому гостро постає питання про необхідність опанування студентами перекладацьким програмним забезпеченням ще під час навчання. Однак, **метою** статті є показати, що впровадження САТ-технологій у навчання перекладачів має додаткові переваги для навчального процесу та формування сучасних професійних та особистісних компетентностей студентів. На нашу думку, введення курсів з САТ-технологій у навчання перекладачів в українських вузах цілком можливе та мало б цілу низку переваг крім власне кращої підготовки до ринку праці. Розглянемо їх детальніше.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звісно, очевидним плюсом вивчення САТ-систем ще у вузі є наближення випускників до вимог перекладацьких компаній та, відповідно, зростання шансів працевлаштування за фахом. Однак, це не єдина перевага. Практика вдалого проходження сертифікації оволодіння САТ-програмою SDL Trados Studio з двома групами студентів 3-го курсу показує, що робота з перекладацьким програмним забезпеченням дає такі додаткові позитивні зрушення:

1. Розширює спектр текстів, з якими безпосередньо працює навчальна група. Це стосується, по-перше, форматів текстів. На разі в перекладацькій сфері вже не фігурують паперові документи: перекладаються електронні формати текстів, причому формати самих перекладацьких програм, тобто, перекладач практично ніколи не бачить тексту у самому його первісному вигляді, завжди має справу з тими чи іншими електронними файлами перекладу. Тому перехід до САТ-систем перекладу ще під час навчання, з одного боку, робить сам процес навчання сучаснішим

та більш наближеним до реального світу перекладу, по-друге, уможливорює роботу з типами текстів, які просто недоступні у форматі текстового редактора, наприклад, з веб-сайтами чи інтерфейсом користувача.

До того ж, навіть працюючи із такими більш поширеними у загальному користуванні форматами документів як *.docx*, *.pptx*, *.xlsx*, *.pdf*, *.html*, студенти в САТ-програмі вчаться бачити ці формати “зсередини” і знайомляться з тегами – метаданими для текстових фрагментів (які позначають, наприклад, графічне форматування тексту чи гіперпосилання), наявними у практично будь-яких перекладацьких файлах. Як показує практика, саме теги складають значні труднощі для студентів, адже абсолютна більшість з них знайомляться з тегами вперше і не розуміють принципів роботи з ними, у той час як професійний перекладач постійно має справу з ними у своїй практиці. Крім цього, працюючи з САТ-системами, студенти вчаться звертати увагу на технічні “дрібниці” як-то зайві пробіли, зайві крапки та коми, м'який перенос рядка та інші, які грають неабияку роль для перекладацьких компаній при оцінці роботи перекладача, адже свідчать про уважність перекладача та його ретельність у роботі.

По-друге, користування САТ-системами також сприяє розширенню діапазону тематики текстів для перекладу та наближенню її до реального світу перекладу. Як вже зазначено вище, у САТ-інструментах зручно перекладати контент, який фактично недоступний для роздруковування – наприклад, веб-сайти, інтерфейси комп'ютерних програм та додатків, субтитри до відеозаписів. Таким чином, введення САТ-програм у курс викладання перекладу дає можливість працювати з сучасним контентом, що, звісно, позитивно відображається і на мотивації студентів.

2. Чи не найбільш вагомим позитивним фактором звернення до САТ-програм вважаємо їх профорієнтаційну роль. Так, ознайомлюючись із програмним забезпеченням для перекладу, студенти починають задаватися питаннями про те, з чим пов'язана та чи інша функціональність САТ-системи (наприклад, для чого потрібно окремим способом маркувати 100%-ві збіги з ТМ, які були відредаговані перекладачем), у них виникає бажання дізнатися про те, як загалом організований перекладацький процес у компаніях, вони починають бачити себе на місці перекладача, задумуватися про те, який спосіб життя веде перекладач, що у цій професії цікаве, що – складне, наскільки вона перспективна, чи відповідає вона їх особистим схильностям та інтересам. Якщо вчасно “підхопити” цей інтерес студентів та організувати спілкування з представниками перекладацької індустрії, більшість студентів відкриває для себе сферу перекладу як реально можливу сферу майбутньої професійної діяльності, багато з них дивується, наскільки світ перекладу багатосторонній та сучасний, наскільки тісно він пов'язаний з нашим повсякденним життям (користування додатками, інтернетом, інструкціями, товарами), з одного боку, та з комп'ютерними технологіями (велика кількість спеціалізованих програм, штучний інтелект у вигляді машинного перекладу, близь-

кість до корпусної та комп'ютерної лінгвістики), з іншого. Через ближче знайомство з індустрією перекладу студенти розширюють своє бачення сучасної лінгвістики як сфери працевлаштування, дізнаються про різноманітні лінгвістичні сервіси, дотичні до розвитку електронних пристроїв та напрямку комп'ютерної обробки природної мови. Тож звернення до САТ-інструментів у практичному курсі вивчення перекладу – це не лише перехід до іншого інструменту, це і своєрідне введення студентів у реальний світ перекладу зокрема та лінгвістичних сервісів загалом.

3. Робота в САТ-програмах відкриває можливість участі студентів у реальних, суспільно значимих, використовуваних проектах. Так, приміром, в рамках проектної роботи в курсі опанування САТ-інструментів студенти 3-го курсу переклали українською мовою веб-сайт та інструкцію користувача для відкритого перекладацького ПЗ OmegaT: <http://omegat.org/uk/>, субтитри до 16-хвилинного документального фільму про машинний переклад. Перекладати можна для платформ TED, Coursera, для Вікіпедії. Переваги таких проектів очевидні. По-перше, перекладаючи для реальних людей, студенти бачать перед собою справжню ціль, задаються питаннями про функціональність та прагматичні фактори свого перекладу, прагнуть виконати його якомога краще, стикаються з реальними, а не дидактично підготовленими труднощами та вчать-ся їх долати, а не ігнорувати як у випадках, якщо знають наперед, що ніхто крім викладача не читатиме їх переклади. Під час проектної роботи студенти вчать-ся бачити переклад як щось більше, ніж просто роботу над текстом – як комунікативне замовлення, необхідне для задоволення певних потреб реальних людей, і саме ці потреби цільової групи стають визначальними у багатьох спірних моментах. По-друге, у проекті надзвичайно важливими стають завдання не лише власне перекладача, але і редактора та менеджера, так що у студентів є можливість спробувати свої сили іншою ланкою перекладацького процесу, відчувати різницю між різними його сторонами, зрозуміти, наскільки важливим є у процесі перекладу правильно організоване спілкування. Переклад у проекті – це командна робота, у якій студенти вчать-ся відповідальності та згуртованості.

Також участь у реальних проектах може бути використана студентами при створенні свого особистого перекладацького портфоліо та зіграти позитивну роль у процесі працевлаштування.

4. Неабияке значення має, крім того, на нашу думку, той факт, що робота у перекладацькій програмі піднімає загальну комп'ютерну грамотність студентів.

По-перше, переклад у САТ-програмі покращує їх розуміння процесів в інформаційних технологіях: студенти знайомляться з великою кількістю нових явищ та понять, вчать-ся логічно організовувати свої власні документи, працювати з різними форматами файлів. Так, дослідження, проведене О. Бондаренко [5, с. 32] показує, що індустрія перекладу потребує кращих вмінь випускників не лише у володінні САТ-інструментами, але і в загальних комп'ютерних питаннях, як-то, приміром, конвертування файлів з одного формату в інший.

По-друге, використання САТів сприяє засвоєнню студентами комп'ютерного вокабуляру іноземною мовою. Так, наприклад, у курсі опанування САТ-системами німецькою мовою студенти звикають оперувати такими поняттями як: *die Datei, der Ordner, tippen, das Dialogfeld, der Übersetzungsspeicher, der Speicherort, die Namenserverweiterung, die Registerkarte, die Ansicht, die Schallfläche, das Alignment, die Drop-down-Liste, zurücksetzen, der Zeilenumbruch, die Qualitätssicherung, das Anwendungssymbol, das Tastaturkürzel, der Vollbildmodus, vordefiniert* та багатьма іншими. І оперують вони ними не лише на рівні терміна, а на рівні поняття – студенти реально знайомляться із всіма цими речами, пізнають їх «зсередини».

Крім цього, студенти вчать-ся долати технічні труднощі та страх перед новими для них технологіями, і, як показує практика, сертифікація з САТ-систем стає для них часто першим досвідом опанування серйозного програмного забезпечення.

Цікаве коло питань піднімає у своїй статті “CAT Tools in an Academic Environment. What Are They Good For?” Дороті Кенні з Дублінського університету [6]. Одне з них – про зміни, які використання САТ-програм несуть із собою для організації перекладацького процесу та власне перекладацьких підходів – і, які, відповідно, могли б інтегруватися вже у навчання майбутніх перекладачів, роблячи його дійсно сучасним та помічним у подальшому професійному житті. Це зміни, пов'язані з фіксацією термінів у термінологічних базах САТ-інструментів та використанням перекладацьких пам'ятей. Д. Кенні показує, що технічні аспекти організації САТ-програм безпосередньо відображаються на звичних для перекладачів практиках власне формулювання перекладів, веденні термінологічної роботи. Залишаючись осторонь від САТ-систем, вузи пропонують студентам застарілі методи практичної перекладацької роботи, які, на жаль, доведеться змінювати на робочому місці. З першим питанням пов'язане також і друге – про нові сфери перекладацьких та лінгвістичних досліджень, пов'язаних з САТ-технологіями. Так, зміни у перекладацьких підходах та способі ведення перекладацької документації потрібно відстежувати, досліджувати і враховувати у практиці викладання перекладу. Такі зміни могли б стати темою як студентських розвідок, так і досліджень викладачів перекладу, а їх результати – доповнювати як практичні курси викладання перекладу, так і курси перекладацької теорії.

Також Д. Кенні вказує на організаційні зміни у власне навчальному процесі, які диктує впровадження САТ-технологій [6, с. 76]. Це передусім збільшення ролі індивідуального підходу, адже у студентів під час опанування інструментів часто виникають особливі, індивідуальні труднощі, нерідко пов'язані із станом комп'ютерів, на яких встановлене перекладацьке ПЗ, і які вимагають особистої уваги викладача. Також дуже важливою стає перевірка не лише “звучання” виконаного кожним студентом перекладу, а і реального цільового файлу з текстом перекладу: потрібно перевірити, чи файл надано у потрібному форматі, звернути увагу на такі формальні критерії як зайві пробіли та відступи, пунктуацію, нуме-

рацію, списки, зноски, посилання, використання наведеної у термінологічних базах термінології, консистентність термінології, відповідність форматування цільового файлу форматуванню оригіналу або ж перекладацькому замовленню.

Водночас, звісно, важливим залишається і власне правильний переклад змісту тексту та його здатність задовільнити перекладацьке замовлення. Тому перехід до САТ-інструментів, на нашу думку, означає певні зміни у компетенціях викладача: звісно, він повинен сам уміти працювати з САТ-системами та допомагати студентам вирішувати технічні труднощі, але важливо, щоб викладач не обмежувався навчанням окремих функцій програми, а був знайомий із ширшим контекстом використання САТів у перекладацькій індустрії і міг не замінити САТ-програмою навчання перекладу, а доповнити його, через САТ-технології якомога ширше та ближче до реальної показати сферу перекладу.

Перед багатьма викладачами постає питання: як почати працювати із САТ-системами з огляду на їх комерційність? У нашій країні є два шляхи впровадження САТів у викладання перекладу: долучитися до академічної програми CATforGrad (<http://catforgrad.com>), у рамках якої є можливість отримувати для комп'ютерних класів вищів ліцензії комерційних перекладацьких програм безкоштовно, або ж користуватися вільним перекладацьким ПЗ, як-то OmegaT. Кожен із шляхів має свої переваги: у першому випадку це знайомство студентів із актуальними на ринку програмами, з якими вони власне і працюватимуть у компаніях, у другому – незалежність від ліцензій та від тестів з сертифікації, доступність ПЗ, яке студенти можуть починати використовувати для власних перекладів, в тому числі і поза навчальним

процесом, у будь-який момент. Плюси використання вільного ПЗ для навчання перекладу детально описані у статті Петера Сандріні [9].

На наш погляд, доцільно, навіть вивчаючи із студентами роботу у комерційних перекладацьких програмах, спочатку ознайомити їх із САТ-інструментами вільного доступу, наприклад, із програмою OmegaT. Вільні ПЗ мають простіший інтерфейс, тому легші у навчанні, і, опановуючи їх, нескладно зрозуміти головні принципи та базові компоненти перекладацького інструменту, що значно полегшить опанування оснащених багатьма функціями комерційних програм.

Висновки з даного дослідження. Отже, підсумовуючи, наголосимо: використання САТ-програм ще у курсах навчання перекладу наближує навчальні курси до умов реальної перекладацької індустрії, профорієнтує студентів, відкриває можливості роботи з сучасним контентом та сучасними форматами текстів, розширює бачення студентів сучасного ринку лінгвістичних сервісів та зв'язок лінгвістики із комп'ютерними технологіями, сприяє покращенню рівня загальної комп'ютерної грамотності студентів та їх участі у реальних перекладацьких проектах. У багатьох країнах, в тому числі близького зарубіжжя, САТ-технології вже ввійшли до академічних програм навчання перекладу. Таким чином, САТ-програми видаються нам більше ніж просто факультативними інструментами у навчанні перекладу, і ми вважаємо за доцільне їх впровадження в українську систему підготовки майбутніх перекладачів. Подальшої розробки потребує питання детального планування та методично-дидактичного забезпечення курсів САТ-технологій для кожного конкретного вишу, що випускає майбутніх перекладачів.

Список літератури:

1. Амеліна С.М., Тарасенко Р.О. Шляхи формування програм підготовки перекладачів в університетах східної Європи щодо вивчення сучасного інструментарію. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. 2016. Вип. 253. С. 11–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnu_ped_2016_253_3
2. Ольховська А.С. САТ-програми у структурі навчання майбутніх перекладачів. Педагогічні науки. 2015. № 63. С. 75–81.
3. Ольховська А.С. Теоретичні і методичні засади розвитку фахової компетентності магістрів-перекладачів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Хмельницький, 2018. 500 с.
4. Ольховська А.С. Теоретичні передумови розробки курсу «Сучасні перекладацькі технології. Системи автоматизації перекладу». Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2016. № 4. С. 108–114.
5. Bondarenko O. Academia expectations versus industry reality. Multilingual. December 2015, pp. 31–34.
6. Kenny D. CAT Tools in an academic environment: What are they good for? TARGET (PRINT). 1999. Vol. 11, pp. 65–82.
7. Language Industry Survey – Expectations and Concerns of the European Language Industry. The LIND Expert Group. European Commission, the Directorate-General for Translation. 2018, 31 p.
8. O'Brien Sh. Practical Experience of Computer-Aided Translation Tools in the Software Localization Industry. Unity in diversity?
9. Sandrini P. Translationstechnologie im Curriculum der Übersetzer Ausbildung. Sprachenvielfalt in der EU und Translation. Translationstheorie trifft Translationspraxis Studia Translatoica 3. Wrocław – Dresden: Neisse, 2012, s. 107–120.
10. Seewald-Heeg U. Der Einsatz von Translation-Memory-Systemen am Übersetzerarbeitsplatz. Aufbau, Funktionsweise und allgemeine Kaufkriterien. URL: http://www.metatexis.org/reviews/TM-Vergleich_Version_300805.pdf

References:

1. Amelina S.M. & Tarasenko R.O. (2016). Shliakhy formuvannia prohram pidhotovky perekladachiv v universytetakh skhidnoi Yevropy shchodo vyvchennia suchasnoho instrumentariiu [Ways of formation training programs for study of modern translator's tools in east european universities]. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii: Pedagogika, psykholohiia, filosofii, 253. Retrieved 28 February, 2019, from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnu_ped_2016_253_3
2. Olkhovska A.S. (2015). CAT-prohramy u strukturi navchannia maibutnikh perekladachiv [CAT tools in the structure of translators' training]. Pedagogichni nauky, 63, pp. 75–81.

3. Olkhovska A.S. (2018). *Teoretychni i metodychni zasady rozvytku fakhovoi kompetentnosti mahistriv-perekladachiv zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii* [Theoretical and Methodical Foundations of Developing Professional Competence of MA Students Majoring in Translation and Interpreting by Means of Information and Communication Technologies] (PhD Thesis). Khmelnytskyi : Kharkivskyi natsionalnyi universytet imeni V.N. Karazina.
4. Olkhovska A.S. (2016). *Teoretychni peredumovy rozrobky kursu "Suchasni perekladatski tekhnolohii. Systemy avtomatyzatsii perekladu"* [Theoretical basis for developing the course «Modern translation technologies. Computer-aided tools»]. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu*, 4, pp. 108–114.
5. Bondarenko O. (December 2015). Academia expectations versus industry reality. *Multilingual*, pp. 31–34.
6. Kenny D. (1999). CAT Tools in an academic environment: What are they good for? *TARGET (PRINT)*, 11, pp. 65–82.
7. The Lind Expert Group European Commission, the Directorate-General for Translation (2018). *Language Industry Survey – Expectations and Concerns of the European Language Industry*. Retrieved 28 February, 2019, from: https://ec.europa.eu/info/departments/translation/language-industry-platform-lind_en
8. O'brien Sh. (1996). *Practical Experience of Computer-Aided Translation Tools in the Software Localization Industry. Unity in diversity?*
9. Sandrini P. (2012). *Translationstechnologie im Curriculum der Übersetzer Ausbildung* [Translation technology in the translators' training]. *Sprachenvielfalt in der EU und Translation Translationstheorie trifft Translationsspraxis Studia Translatoria*, 3, pp. 107–120.
10. Seewald-Heeg U. (2005). *Der Einsatz von Translation-Memory-Systemen am Übersetzerarbeitsplatz Aufbau, Funktionsweise und allgemeine Kaufkriterien. Mitteilungen für Dolmetscher und Übersetzer*, 4 (5), pp. 8–38. Retrieved 28 February, 2019, from: http://www.metatexis.org/reviews/TM-Vergleich_Version_300805.pdf